

КРИМСЬКИЙ НАПРЯМ ІНІЦІАТИВИ ЄС “СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО”

Міжнародна політика країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) на початку ХХІ ст. становить важливу складову співпраці з Україною. Свідченням цьому є ініціатива ЄС “Східне партнерство”, одним з пріоритетних напрямів якої став кримський. Залучення Автономної республіки (далі – АР) Крим до цієї ініціативи ЄС було знаковим, оскільки поглиблювало розпочату з 2008-го р. на півострові діяльність міських молодіжних євроклубів. Ці факти зумовили вибір теми статті, **актуальність** якої посилили політичні події 2013–2014 років, зокрема Революція Гідності, як шлях повернення України до демократичних основ розвитку суспільства, анексія Росією АР Крим у березні 2014 р., що змусило фінансові інститути ЄС вже восени 2014 р. заморозити надані АР Крим інвестиції.

Об’єктом статті є регіональна політика ЄС щодо України 2008–2014 рр. Предметом стала ініціатива ЄС “Східне партнерство” в АР Крим, для реалізації якої в даний період була спрямована робота Представництва ЄС в Україні та представництва Міністерства закордонних справ України в Сімферополі АР Крим.

Джерельну базу дослідження становлять документи ЄС, як: то стаття 70 “Угоди” про партнерство і співробітництво, розділ “Прикордонне та регіональне співробітництво” збірки матеріалів “Порядок денний Асоціації”.

Суттєву складову вивчення означених напрямів становлять джерела періодичної преси. Це “Євробюлетень” – офіційне інформаційне видання Представництва Європейської комісії в Україні, “International review” – щоквартальне видання Регіонального представництва Фонду імені Фрідріха Еберга в Україні. Це – інтернет-видання “Велика Ялта News – портал нового Ялтинського світу”, головний редактор якого Андрій Клименко пов’язує стрімке входження Криму до кола інтересів Європи з військовим вторгненнями Росії на територію Грузії у серпні 2008 р.¹ Торкаючись хронології тих фактів він писав, що через два з половиною тижня після вторгнення, увесь світ за кілька годин облетіла фраза, висловлена 27 серпня 2008 р. міністром закордонних справ Франції Бернардом Кушнером в інтерв’ю радіостанції “Європа 1”: “Можна припустити, що Росія визначила

¹ А. Клименко, *Крим у регіональному вимірі “Східного партнерства”*, International review Відносини Україна – ЄС: “Східне партнерство” у регіональному вимірі, 3 (жовтень 2010) 8.

собі й інші об'єкти"². Це збіглося з раніш озвученим прогнозом щодо міжнародної політики Росії колишнього посла США в ООН Ричарда Холбрука, який 10 серпня 2008 р. в інтерв'ю CNN сказав, що наступною метою для Росії буде Україна³. У такому ж контексті стали публікації лондонського видання "Financial Times" від 19 серпня 2008 р.: "Ясний сигнал для Грузії й інших прозахідних колишніх радянських республік, як України, і для НАТО – Росія може поводитися, як їй завгодно у своєму ближньому зарубіжжі". Вона має переважаючу військову силу й готова використовувати її⁴.

На підставі аналізу наявних з теми джерел у форматі Україна – ЄС визначимо форми регіональної співпраці в АР Крим ініціативи "Східне партнерство". Співробітництво Крим – ЄС почалося наприкінці січня 2008 р. з проекту "Місцевий розвиток", запропонованому Європейською Комісією регіонам України та АР Крим. За висловом постійного координатора системи ООН в Україні та представника ПРООН в Україні Френсіса О'Доннелла: "проект є загальнонаціональною програмою, яка буде впроваджуватися в тісній співпраці з Європейською Комісією за підтримки різних міністерств та державних структур"⁵. Проект передбачав зміцнення демократичного потенціалу місцевих громад для реалізації їх соціальних потреб власними силами незалежно від резервів держави. В ряду ключових положень цього проекту Іен Боут, голова Представництва Єврокомісії в Україні, звернув увагу на потреби громади, її самоорганізацію, соціальну мобілізацію, форми співфінансування з декількох джерел за організаційної, фінансової підтримки з боку обласних, районних, місцевих органів самоврядування, Уряду країни⁶. У той же період Василь Джарти – Голова Ради міністрів Криму та Стефан Фюле – комісар ЄС з питань розширення та Європейської політики сусідства, підписали в Брюсселі Угоду про фінансування програми "Підтримка спільної ініціативи співробітництва в Криму". В рамках Програми протягом 4 років ЄС надавала 12 млн. євро на економічний розвиток Криму і Севастополя. Реалізація Угоди передбачала виділення 5 млн. євро на розвиток туристичної інфраструктури Криму, 5 млн. євро – соціальних об'єктів АР Крим, 2 млн. євро – на проект залучення іноземних інвестицій у економіку міста Севастополя⁷.

² Російська редакція RFI. *Позиційні бої на дипломатичному фронті*. [Електронний ресурс], режим доступу: http://www.rfi.fr/acturu/articles/104/article_1140.asp.

³ А. Клименко, *Op. cit.*, с. 9.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Європейська Комісія підтримує ініціативні громади*, Євробюлетень 1 (січень 2008) 7.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Регіональне співробітництво між Україною та ЄС*. [Електронний ресурс], режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/eu-regional-cooperation>.

За словами Стефана Фюле: “Регіональний розвиток є дуже важливим для Східного партнерства в цілому і для України зокрема. Це основний елемент у процесі політичної асоціації та економічної інтеграції з Україною. Переконаний, що ця ініціатива сприятиме подоланню нерівності в економічному розвитку Криму та інших регіонів країни”⁸.

Наступний етап розвитку співробітництва Україна – ЄС розпочався на початку жовтня 2008 р., коли в Києві та Ялті відбулося Одинадцятье засідання Комітету з парламентського співробітництва. За його результатами було ухвалено заяву, у розділі якої “Регіональний розвиток в Україні” зазначалося: “відповідно до міжнародного законодавства, Конституції України, українського законодавства та місцевих актів, всі регіони України, включаючи Крим, є інтегральними частинами України; тому будь-які паралелі між українськими регіонами та територіями сепаратистських конфліктів на європейському континенті є некоректними та неприйнятними”. Комітет також підкреслив виконання Україною Угоди між Україною та Росією від 1997 р. щодо статусу та термінів перебування Чорноморського флоту на українській території; та висловив сподівання, що Російська Федерація так само добросовісно виконуватиме угоду до її завершення в 2017 році”⁹.

У контексті шляхів регіонального розвитку ініціативи Україна-ЄС в АР Крим показовим став указ № 1204/2008 “Про додаткові заходи соціально-економічного розвитку міста Севастополя”, підписаний 26 грудня 2008 р. тоді діючим президентом України Віктором Ющенком¹⁰. Мовилось про підтримку ініціативи Севастопольської адміністрації з розробки закону, спрямованого на залучення до Севастополя іноземних інвестицій в умовах неминучого скорочення ролі військово-морської складової у міській економіці (без урахування виведення Чорноморського флоту Росії після 2017 р., але в силу тенденцій технологічного розвитку військово-морських озброєнь). Зовні нічим не примітний технічний указ базувався на ґрунтовній концепції стратегічного розвитку Севастополя під назвою “Стратегія Севастополя: усвідомлення місії. Севастополь – місто відкритої економіки й Чорноморського співробітництва”. Ця стратегія, у свою чергу, будувалася навколо нової амбітної місії Севастополя як “столиці Чорного моря”. Ідеологія проекту відображує механізм балансування політичних ризиків у Чорноморському регіоні шляхом формування інвестиційного балансу Севастополя за рахунок залучення

⁸ *Регіональне співробітництво між Україною та ЄС...*

⁹ *Парламентарі закликали українців до національної єдності*, Євробюлетень 10 (2008) 6.

¹⁰ А. Клименко, *Op. cit.*, с. 11.

українських, російських, західноєвропейських, американських і турецьких інвестицій одночасно. Спрямований у дипломатичні місії й структури ЄС, Росії й США, проект був схвалений президентом України й викликав величезний інтерес, попри певний скепсис й обережність, викликані тим, що проект був запропонований в умовах першого року світової кризи.

Ознакою зміцнення регіонального розвитку став 2009 р., протягом якого до Севастополя з робочим візитом приїздили послы Єврокомісії, Ватикану, Італії, Великобританії, Німеччини, Фінляндії, Чехії, Туреччини, розширена делегація зі США, координатор проектів ОБСЄ в Україні, глави директоратів Єврокомісії та інші. Другу хвилю делегацій, що надавало впевненості в реалізації намічених планів, зумовили представники ділових кіл, бізнесмени, як то: з міжнародного торговельного клубу, місія американських компаній, делегації економічних місій, різних фондів і груп. У другій половині 2009 р. були означені контури найбільших інвестиційних проектів. Втім наближення в Україні президентських виборів дещо зменшило активність інвестиційного процесу. На цьому тлі, кінець 2008 р. – початок 2009 р. в Криму виглядали в сенсі зовнішніх зв'язків абсолютно провальними, оскільки керівництво Криму, особіно голова Ради міністрів автономії Віктор Плакіда та голова Верховної Ради Криму Анатолій Гриценко, не пропонували ніяких нових ідей¹¹.

Активізації співробітництва сприяв приїзд до Криму наприкінці лютого 2009 р. Жозе Мануель Тейшейра – Голови Представництва Європейської Комісії в Україні та групи послів країн ЄС. Вони ознайомилися з соціально-економічною ситуацією на півострові та представили Спільну ініціативу щодо співпраці в Криму. Послы ЄС провели оцінку потреб півострова та розробили відповідні програми дій. Вони передбачали розвиток інституційних спроможностей ЄС на півострові, форми децентралізованої співпраці з громадянським суспільством, залучення інвестицій, програм співпраці з містами та регіонами України. До реалізації долучилися профільні інституції співдружності, а також представники з Естонії, Литви, Німеччини, Нідерландів, Польщі, Угорщини, Фінляндії, Швеції та Чехії. З цією метою вони зосередилися на таких сферах, як економічний розвиток (Велика Британія), охорона довкілля (Швеція), соціальна інфраструктура та економічний розвиток (Німеччина), громадянське суспільство (Нідерланди) та місцеве врядування (Польща)¹². В рамках цього Литва спланувала відкриття візового центру Литовської Республіки в Криму,

¹¹ А. Клименко, *Op. cit.*, с. 12.

¹² *Послы країн Євросоюзу відвідали Крим*, Євробюлетень 3 (березень 2009) 8.

його участі в спільному проєкті залізниць Литви, України й Білорусі, портів Клайпеда, Іллічевськ і Одеса. Норвегія була готова надати проєкти розміщення вітроелектростанції для встановлення на морських платформах. Вищезазначені форми співпраці країн ЄС свідчили про діалектику одиничного, загального й суспільного в реалізації ініціативи “Східне партнерство” в АР Крим. При цьому інвесторами враховувалася здатність регіону для початку адекватно говорити про свої проблеми і про майбутній розвиток професійною мовою.

Так, влітку 2009 р. одною з форм співробітництва ЄС в Криму стали святкування “Дня Європи”. В урочистій обстановці було підписано угоду про заснування двох інформаційних центрів у Севастополі та Сімферополі ректором Севастопольського Національного технічного університету Є. Пашковим та Ж. Тейшейром, який зазначив: “Центр дасть можливість отримувати оперативну та повну інформацію про Європейський Союз не лише співробітникам університету, студентам та вченим, а й представникам інших вузів та й просто мешканцям міста, тобто всім, хто цікавиться Євросоюзом і питаннями євроінтеграції України”¹³. На відкритті Центру у Таврійському національному університеті Сімферополя він підкреслив, що “цей заклад є науковим, освітнім та культурним центром Криму. Він підтримує тісні контакти з промисловістю, сільськогосподарською та туристичними сферами, культурними та соціальними організаціями різних регіонів України та закордону, тим паче є членом міжнародних асоціацій університетів.

Відвідав Крим 26–28 листопада 2009 р. й Президент Комітету регіонів ЄС Люк Ван ден Бранде. Він зустрівся з головою Ради міністрів автономії Віктором Плакідіою, головою Верховної Ради Криму Анатолієм Гриценком, представниками органів регіональної та місцевої влади, зокрема членами Меджлісу кримськотатарського народу, мером Ялти та головою Севастопольської міської державної адміністрації. Візит відбувся в рамках пріоритетів політичної програми президента України Віктора Ющенка щодо налагодження відносин між органами регіональної та місцевої влади з комітетом регіонів ЄС. За словами Л. Бранде: “Східне партнерство” має створити умови для міжурядової системи співпраці на забезпечення діалогу між громадянами і стати платформою співробітництва між ЄС та країнами – учасницями ініціативи. “Східне партнерство” повинно сприяти спільному залученню органів місцевої та регіональної влади цих держав до практичних та узгоджених проєктів.

---

¹³ У Криму відкрито два інформаційні центри Євросоюзу, Євробюлетень 7–8 (липень-серпень 2009) 19–21.

Вони мусять бути частиною загальної стратегії, заснованої на потребах громадян, на принципах солідарності громади. Комітет регіонів ЄС прагне поділитися із ними досвідом процесів децентралізації, що відбуваються у ЄС, та підтримати їхні зусилля із забезпечення роботи демократичних інституцій та зміцнення адміністративної спроможності.

Разом з тим, кримські зустрічі Люка Ван ден Бранде аж ніяк не були дипломатичним реверансом. Про це свідчить прес-конференція, яка пройшла в парламенті АР Крим. Зокрема, Президент Комітету регіонів ЄС говорив про високий рівень корупції в Україні. “Є проблема репутації. В Україні і конкретно в Криму існує високий рівень корупції. І я не можу сказати, що ситуація з корупцією в Україні поліпшується... Ситуація ускладнюється. Мені буде дуже важко переконати Німеччину, Іспанію, Велику Британію та інші країни Євросоюзу співпрацювати з Кримом, якщо Україна і Крим мають таку репутацію”¹⁴.

Виступаючи згодом у Таврійському національному університеті, Л. Бранде особливо наголосив на важливості участі України у Східному партнерстві, зокрема в регіональному вимірі цієї ініціативи. Крим є особливим для співпраці з Євросоюзом, оскільки це автономна республіка, де існують власні інститути влади, з якими можна встановити партнерські стосунки.

Під час зустрічей високі гості з ЄС озвучили плани щодо створення в АР Крим Агенції регіонального розвитку, а також проекту з надання допомоги в розвитку туризму в Криму¹⁵.

У контексті розвитку інформаційного напрямку ініціативи ЄС “Східне партнерство” 2010 р. у м. Бахчисарай був проведений семінар для науковців Криму, присвячений новій співпраці між Україною та ЄС у дослідницькій сфері. Впродовж Європейського року волонтерства – 2011 р. Європейською комісією в євроклубі м. Бахчисарай для молоді було організовано регіональний тренінг з волонтерства, проект “Євроавтобус”, міжнародний мистецький конкурс “Тандем”.

Зовнішньополітичний інтерес до Криму з боку європейських країн особливо виявився після президентських виборів 2010 р. Ратифікація Україною та Російською Федерацією 27 квітня 2010 р. “Харківських угод” про продовження базування Чорноморського флоту Росії в Криму на 25 років з 2017 року викликало певну реакцію. Внаслідок цього 9 липня 2010 р. новообраний президент України Віктор Янукович на зустрічі з

¹⁴ Президент комітету регіонів ЄС відвідав Крим, Євробюлетень 12 (грудень 2009) 10.

¹⁵ *Ibid.*

президентом Європейської Ради Германом ван Ромпесем ініціював заснування й реалізацію пілотного проекту розвитку Криму в рамках розширення співробітництва по програмі Європейського Союзу “Східне партнерство”. І, нарешті, через тиждень, 16 липня 2010 р., посол ЄС в Україні Ж. Тейшейра, який супроводжував комісара Єврокомісії з питань регіональної політики Йоганнеса Гана, під час зустрічі із прем’єр-міністром України Миколою Азаровим, заявив, що в Євросоюзі згодні з пропозицією президента України і розглядають співробітництво в кримському регіоні як пілотний проект програми “Східне партнерство”, до якого вже залучено 13 країн ЄС¹⁶.

У скрижальях історії залишиться й зустріч 5 серпня 2010 р. у Сімферополі на офіційному рівні голови Представництва ЄС в Україні Ж. Тейшейра з прем’єр-міністром АР Криму В. Джарти, щодо обговорення планів реалізації в Криму Пілотної програми регіонального розвитку “Східне партнерство”. Головною метою Пілотної програми є сприяння з боку ЄС здійсненню реформ, у першу чергу, у сфері соціально-економічного розвитку регіонів країн-партнерів, подолання диспропорції у розвитку регіонів та окремих груп населення за територіальною ознакою на основі принципів і підходів політики згуртування ЄС. “Крим для нас вже є пілотним проектом на додаток до програми “Східне партнерство”, хоча в Брюсселі ще обговорюється, як саме буде реалізовуватися ця програма в Криму. Крим – це єдиний регіон України, що відповідає низці критеріїв Євросоюзу, це місце, де регіональний підхід до розвитку можна успішно застосувати й отримувати позитивний результат. Раніше ми працювали в Криму по окремих напрямках і будемо продовжувати реалізовувати ці проекти, але тепер ми зможемо почати складати ці шматочки мозаїки воєдино й працювати системно”, – сказав посол ЄС. При сприянні ЄС у Криму буде працювати, зокрема, програма сприяння розвитку туризму й програма розвитку соціальної інфраструктури в найменш соціально розвинутих населених пунктах Криму. Не менш насиченою була зустріч Ж. Тейшейра з першим заступником голови Ради міністрів Криму П. Бурлаковим з питань фінансування Програми спільної ініціативи зі співробітництва в Криму. Її складовими стали: реформування нормативно-правової бази, зміцнення взаємозв’язків інституційних структур рекреаційного комплексу та поліпшення взаємодії між бізнесом і владою у питаннях туризму.

Посол ЄС в Україні висловив надію, що цей проект буде так само успішний, як і інші. У свою чергу віце-прем’єр П. Бурлаков зазначив, що

---

¹⁶ А. Клименко, *Op. cit.*, с. 10.

технічна реалізація проекту вже почалася. Перший етап триватиме чотири роки, потім два роки моніторитимуть його результати.

Результати зустрічі сприяли розвитку інституційної діяльності в рамках “Східного партнерства” ЄС. Зокрема, 9 лютого 2011 р. розпочалася діяльність Агентства регіонального розвитку Криму. Зазначене Агентство здійснювало загальну координацію проектної діяльності в Криму на основі трирічних Регіональних операційних програм для Криму. Пріоритетом діяльності Агентства став розвиток курортно-туристичної галузі Криму.

Особливої значимості в контексті реалізації Спільної ініціативи ЄС набув візит до Брюсселю делегації АР Крим на чолі з Прем’єр-міністром В. Джарти. В ході зустрічі 13 травня 2011 р. було організовано Перший Кримський інвестиційний форум, на якому презентувався сучасний стан соціально-економічного розвитку Криму, заходи щодо поліпшення бізнес-клімату та покращення інвестиційної привабливості регіону. Особливо представлено діяльність кримського Агентства регіонального розвитку як ключової структури для забезпечення взаємодії між інвесторами та регіональною владою. Прем’єр-міністр АР Крим В. Джарти надав інформацію щодо заходів, які вживає уряд Криму у сфері боротьби з корупцією, захисту прав інвесторів, поліпшення бізнес-клімату в регіоні, реалізації стратегічних національних проектів у Криму¹⁷.

У серпні 2011 р. Голова ЄС в Україні Ж. Тейшейра двічі відвідав Севастополь для обговорення так званої “морської теми”. Про це йшлося на зустрічі у штабі українського флоту з командувачем Військово-морських сил України адміралом Віктором Максимовим, який висловив готовність надавати посильну допомогу для зміцнення дружніх стосунків між українськими військовими моряками та їхніми колегами з флотів країн ЄС. Під час розмови йшлося про участь Військово-морських сил України в міжнародних навчаннях та гуманітарних операціях, а також розвиток системи підготовки офіцерських кадрів для українського флоту. Адмірал В. Максимов зауважив: “Україна рухається в напрямку Євросоюзу й докладає для цього чимало зусиль. Свій внесок роблять і українські Військово-морські сили. Так, у липні на чергування у складі багатонаціональної тактичної групи Європейського Союзу HELBROC заступила рота морської піхоти Центру військ берегової оборони. Крім того, до участі в операції ЄС “Аталанта” для боротьби з піратством готуються чотири пілоти та літак Сакської морської авіаційної бригади українського флоту”¹⁸.

¹⁷ *Регіональне співробітництво між Україною та ЄС...*

¹⁸ *Посол Європейського Союзу відвідав Севастополь, Євробюлетень 8–9 (вересень 2011) 17.*

Втім, форми співпраці інституцій ЄС з відповідними структурами АР Крим було призупинено навесні 2014 р. з причин його анексії Росією. Сусідня з Україною країна зробила виклик історії, порушуючи норми міжнародного права загалом та міжнародно-правового співробітництва з європейськими інтеграційними об'єднаннями, зокрема. Інституції ЄС зупинили всі проекти та заморозили розпочаті в Криму інвестиції. Історичний шанс його розвитку за підтримки ЄС було порушено.

Таким чином, АР Крим виступила для ЄС в якості пілотного проєкту в рамках ініціативи “Східне партнерство”. Прагнення країн-членів ЄС реалізувати в АР Крим форми ініціативи “Східне партнерство” свідчило про розуміння та врахування ними національних, регіональних, мікрорегіональних (суб’єктивні фактори, особистісні якості лідерів регіону) особливостей цього регіону України.

Ініціативи ЄС “Східне партнерство” в АР Крим у 2008–2013 рр. проявлялися у формі наукових конференцій, засідань молодіжних євроклубів у містах АР Крим: Сімферополь, Севастополь, Бахчисарай, Ялта. Офіційні контакти, зустрічі у Бельгії (Брюссель), Києві (Україна) представників АР Криму у форматі Україна – ЄС характеризувалися двосторонньою активністю, поетапністю, узгодженістю дій з обох сторін.